

MEMORIALS EN DEFENSA DE LA UNITAT DEL PRINCIPAT DE CATALUNYA I ELS COMTATS DE ROSSELLÓ I Cerdanya (S. XVII)¹

Antoni Jordà Fernández
Universitat Rovira i Virgili

*Al doctor Josep M. Font i Rius,
en el seu joïós centenari*

Resum

La relació dels comtats de Rosselló i Cerdanya amb el Principat de Catalunya va ser tradicionalment acceptada com una sòlida realitat institucional i política. Tanmateix, en els anys vint del segle XVII els comtats, dirigits i encapçalats per la vila de Perpinyà, van protagonitzar diversos intents de separació respecte del Principat i de la Generalitat de Catalunya. Els memorials adreçats al rei Felip IV pels síndics de Perpinyà (Lluís Baldó i Lluís Palau, i indirectament Andreu Bosch) van trobar una resposta contundent en altres memorials realitzats per la Generalitat de Catalunya i els seus assessors jurídics (Joan Pere Fontanella, Bernat Sala). Els arguments dels uns i dels altres mostren no solament unes interpretacions històriques i jurídiques ben diferenciades, sinó també un cert ressentiment acumulat durant moltes dècades per part dels habitants dels comtats envers una actuació de la política institucional excessivament centralitzada des de Barcelona.

Paraules clau: Generalitat de Catalunya, memorials, Perpinyà, Joan Pere Fontanella, Andreu Bosch.

MEMORIALES EN DEFENSA DE LA UNIDAD DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA Y LOS CONDADOS DE ROSELLÓ Y CERDAÑA (S. XVII)

Resumen

La relación de los condados de Rosselló y Cerdaña con el Principado de Cataluña fue tradicionalmente aceptada como una sólida realidad institucional y política. Aun así, en los años veinte del siglo XVII los condados, dirigidos y encabezados por la villa de Perpiñán, protagonizaron varios intentos de separación respecto del Principado y de la Generalitat de Catalunya. Los memoriales dirigidos al rey Felipe IV por parte de los síndicos de Perpiñán (Lluís Baldó y Lluís Palau, e indirectamente Andreu Bosch) encontraron una respuesta contundente

1. Aquest treball s'insereix en el projecte de recerca del Grup de Recerca Consolidat «Grup Interuniversitari de Recerca en Història del Dret Català - Dr. Josep M. Font Rius» (2014 SGR 295).

en otros memoriales realizados por la Generalitat de Catalunya y sus asesores jurídicos (Joan Pere Fontanella, Bernat Sala). Los argumentos de unos y otros muestran no solamente unas interpretaciones históricas y jurídicas muy diferenciadas, sino también un cierto resentimiento acumulado durante muchas décadas por parte de los habitantes de los condados hacia una actuación de la política institucional excesivamente centralizada desde Barcelona.

Palabras clave: Generalitat de Catalunya, memoriales, Perpignan, Joan Pere Fontanella, Andreu Bosch.

BRIEFS DEFENDING THE UNITY OF THE PRINCIPALITY
OF CATALONIA AND THE ANCIENT COUNTIES OF ROSSELLÓ
AND CERDANYA (17th CENTURY)

Abstract

The relationship between the counties of Rosselló and Cerdanya and the Principality of Catalonia was traditionally accepted as a solid institutional and political reality. However, in the 1620's several attempts were made, on behalf of the counties – directed and headed by Perpignan's municipality – to achieve separation from the Principality and from the Autonomous Government of Catalonia. The briefs addressed to King Philip IV on behalf of the syndics of Perpignan (Lluís Baldo and Lluís Palau, and indirectly, Andreu Bosc) found a forceful response in other briefs from the Autonomous Government of Catalonia and its legal advisers Joan Pere Fontanella and Bernat Sala. The arguments of both parties bring to light not only a number of very different historical and legal interpretations but they also show how resentment had accumulated over many decades on behalf of the inhabitants of the counties as a result of Barcelona's excessively centralized institutional politics.

Keywords: Generalitat de Catalunya (Autonomous Government of Catalonia), briefs, Perpignan, Joan Pere Fontanella, Andreu Bosch.

MÉMORIAUX POUR LA DÉFENSE DE L'UNITÉ DE LA PRINCIPAUTÉ
DE CATALOGNE ET DES COMTÉS DU ROUSSILLON ET
DE CERDAGNE (XVIIe SIÈCLE)

Résumé

Les rapports entre les comtés du Roussillon et de Cerdagne et la principauté de Catalogne ont été traditionnellement acceptés comme une solide réalité institutionnelle et politique. Toutefois, dans les années 1620, plusieurs tentatives, dirigées par la ville de Perpignan, ont été menées dans les comtés pour faire en sorte qu'ils soient séparés de la principauté et du gouvernement de Catalogne. Les mémoires adressés au roi Philippe IV par les représentants de Perpignan (Lluís Baldo et Lluís Palau et, indirectement, Andreu Bosc) ont trouvé une réponse contondante dans d'autres mémoires réalisés par le gouverne-

ment de Catalogne et ses conseillers juridiques (Joan Pere Fontanella et Bernat Sala). Les arguments des uns et les autres reflètent non seulement des interprétations historiques et juridiques très différentes, mais également un certain ressentiment accumulé par les habitants des comtés au cours des décennies envers un comportement excessivement centralisé de la politique institutionnelle conduite à Barcelone.

Mots-clés : Generalitat de Catalunya (Gouvernement de Catalogne), mémoriaux, Perpignan, Joan Pere Fontanella, Andreu Bosch.

1. ELS COMTATS DE ROSSELLÓ I Cerdanya EN RELACIÓ AMB EL PRINCIPAT DE CATALUNYA

La realitat institucional de la monarquia catalanoaragonesa es basava, bé ho sabem, en la unió dinàstica dels diferents regnes en la persona del rei. Aragó, Catalunya, València i Mallorca van configurar una corona en la qual es mantenia de forma separada i independent el corpus jurídic i institucional propi de cada regne, que el monarca, en accedir al poder, jurava i es comprometia a conservar i mantenir. Aquesta visió aparentment estable de la monarquia, que fins i tot perdurà malgrat els canvis dinàstics del segle XV amb la casa de Trastàmara, presenta alguns moments de certa tensió política que qüestionaven la solidesa de l'estructura institucional. No em refereixo als moments més crítics, com les conegudes «alteraciones de Aragón» o la Guerra dels Segadors, en què cada regne mirava per si mateix i procurava evitar qualsevol temptació, sinó a fets més puntuals, però no pas anecdòtics, en què es va plantejar una nova manera d'organitzar la composició institucional de la monarquia esmentada abans.

En aquest sentit, la presència dels comtats de Rosselló i Cerdanya en el si de la monarquia mostra les dificultats en la relació existent entre aquests territoris i el Principat de Catalunya.² Uns territoris que inicialment van formar part del Principat a partir del segle XII. Posteriorment foren adjudicats a Sanç I, tercer fill de Ramon Berenguer IV, a mitjan segle XIII revertiren de nou a la Corona, a la mort de Jaume I formaren part del regne de Mallorca i l'any 1344 el rei Pere el Cerimoniós els va reintegrar de nou al Principat. Durant el segle XV els comtats foren ocupats en diversos períodes per França, fins que el 1493 tornaren a formar part del Principat.³ Tanmateix, la vinculació dels comtats de Rosselló i Cerdanya a

2. Sobre l'evolució històrica del territori del Principat, vegeu Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, «El territori de Catalunya», a *Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Institut d'Estudis Autònomic, 1988, p. 155-167.

3. Aurora LADERO GALÁN, «La frontera de Perpiñán. Nuevos datos sobre la primera guerra del Rosellón», *En la España Medieval*, núm. 27 (2004), p. 225-283.

Catalunya, sempre ben assumida i indiscutida des del Principat, va trobar en els comtats, especialment al Rosselló i la seva ciutat principal, Perpinyà, una reticència a veure's absorbits totalment per les institucions catalanes. És per això que en certs moments des dels comtats es va jugar la carta de la separació o desunió respecte de Catalunya, però formant part de la monarquia hispànica, amb la finalitat d'obtenir un reconeixement jurídic de la seva singularitat.

Núria Sales ens recorda «[...] la fórmula “Principats i Comtats”, tan freqüent als textos oficials dels segles XV al XVII, que oposa els dos elements: oposició que ja havia estat manipulada pel “partit de la desunió”, sobretot els anys vint del segle XVII, per tractar de constituir una entitat juridicopolítica distinta al si de la monarquia catòlica. Els arguments del “partit de la desunió” es repetiran incessantment entre 1646 i 1660 al servei d'una causa completament diferent: la recerca d'un compromís entre dues monarquies per posar fi a una guerra que s'allargava des de l'any 1635».⁴ Per la seva banda, Eva Serra ens indica que des de Perpinyà eren constants les queixes i els precis a la Corona i a la Generalitat per a assolir més protecció davant la indefensió militar en què es trobava, vistes les escomeses i els atacs francesos,⁵ i es culpava «[...] els oficials reials i l'administració de justícia d'aquesta situació d'indefensió per llur negligència».⁶ Durant les Corts catalanes del segle XVI, en les quals lògicament participaven els representants de diverses viles dels comtats, Perpinyà es va anar erigint de forma indiscutida en cap i representant dels comtats.⁷ La indefensió militar davant els francesos era un tema recurrent i els comtats eren una peça clau del sistema defensiu de la monarquia.⁸

4. Núria SALES, *De Tuir a Catarroja: Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó (segles XV-XVII)*, Catarroja i Barcelona, Afers, 2002, p. 44.

5. Vegeu Àngel CASALS, «Frontera, guerra, jurisdicció i plet: la Capitania General durant la primera meitat del segle XVI», *Manuscrits*, núm. 24 (2006), p. 153-165.

6. Eva SERRA i PUIG, «Perpinyà, una vila a Corts catalanes (Montsó, 1585)», *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 28 (1997), p. 573-626.

7. Vegeu Josep M. SANS i TRAVÉ i Conxita BALLART i MARSOL, «El catàleg de diputats i oïdors de comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710), de Pere Serra i Postius», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. VIII (1980), p. 63-118, esp. p. 95-97.

8. Àngel CASALS, «Estructura defensiva de Catalunya a la primera meitat del segle XVI: els comtats de Rosselló i Cerdanya», a *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón: Actas (Zaragoza 1996)*, tom. I, vol. 2, p. 83-93; Àngel CASALS, *L'emperador i els catalans: Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Editorial Granollers, 2000. Més recentment, vegeu Joan CARRIÓ ARUMÍ, «Catalunya en l'estructura militar de la monarquia hispànica (1556-1640). Tres aspectes: les fortificacions, els soldats i els allotjaments», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 29 (2009), p. 395-417, en relació amb la tesi doctoral del mateix autor i amb el mateix títol defensada el 2008 a la Universitat de Barcelona.

Altres autors han exposat que també podem trobar motius de tipus econòmic en el progressiu distanciament dels comtats respecte del Principat.⁹ Joan Tres ha plantejat, en efecte, que la rivalitat entre Perpinyà i Barcelona, existent ja en els segles medievals, «s'agreuja al llarg del segle XVI, amb la decadència econòmica que pateixen els Comtats a causa del descens de la indústria del couro i del drap [...] i de l'augment del bandolerisme a les contrades pirinenques. L'oligarquia municipal de Perpinyà culpa de la depauperada situació la Diputació del General, amb seu a Barcelona. D'una banda —segons s'argumenta en el privilegi de Nou Redreç de 1573—, els impostos recaptats al Rosselló no reverteixen en l'impuls de la vila, i, de l'altra, la Generalitat es preocupa d'expulsar els bandolers del Principat, però no dels Comtats [...] Les institucions catalanes semblen mostrar-se insensibles a les peticions perpinyaneses».¹⁰ Seguint aquest autor, i també Bes,¹¹ sabem que entre els anys 1617 i 1627 les relacions entre Barcelona i Perpinyà es tensaren al màxim: «L'any 1618 una comissió del Consell General elabora un document en el qual es proposa la separació de la Diputació del General com a remei per a superar la situació econòmica dels comtats. Aquest document es manté en secret i la proposta no es durà a terme fins el 1624. Entre 1624 i 1627, tant els rossellonesos (Lluís Baldó i Lluís Palau) com els barcelonins (Joan Pere Fontanella i Bernat Sala) elaboren una sèrie de memorials en els quals s'exposen els respectius arguments sobre la qüestió».¹²

En aquest conflicte de naturalesa política, però que es configurà amb una argumentació jurídica, tingué un paper destacat Andreu Bosch, jurista rossellonès, autor l'any 1628 d'una de les obres més conegudes sobre les institucions catalanes i dels

9. Vegeu una aproximació diferent al tema a Peter SAHLINS, *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya*, s. XVII-XIX, Vic, Eumo, 1993; Peter SAHLINS, *Frontières et identités nationales: La France et l'Espagne dans les Pyrénées depuis le XVIIIe siècle*, París, Berlin, 1996; Òscar JANÉ, «Aspectes de la relació identitària de Catalunya amb França a l'època de Lluís XIV», *Manuscrits*, núm. 19 (2001), p. 103-136.

10. Joan TRES, «Aportacions a l'estudi del *Summari* d'Andreu Bosc (Justificació de la separació de Perpinyà de la Diputació del General al segle XVII)», *Revista de Catalunya*, núm. 110 (1996), p. 31-43, esp. p. 32.

11. René BÈS, *Les relations entre la ville de Perpignan et la cité de Barcelone (1573-1644)*, tesi de llicenciatura, Tolosa, Universitat de Toulouse-Le Mirail, 1981.

12. Joan TRES, «Aportacions a l'estudi del *Summari*», p. 33. Jaume Ribalta ens indica que el març del 1627 el Consell de Cent de Barcelona havia estat informat per la Generalitat dels intents de separació dels comtats de Rosselló i Cerdanya respecte de Catalunya; vegeu Jaume RIBALTA HARO, «De Natura Deputationis Generalis Cathaloniae. Una aproximación a través de la literatura polemica del Seiscientos: las alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632)», *Historia. Instituciones. Documentos*, núm. 20 (1993), p. 403-472, esp. p. 413, n. 22. Ribalta creu que els intents separatistes estaven impulsats directament per la monarquia amb la finalitat de debilitar la Generalitat.

comtats.¹³ Segons Tres, l'obra de Bosch és la manifestació pública de l'argumentari pro desunió. Tres considera que «[...] un dels objectius del *Summari* és el de defensar les tesis de desunió de la Diputació del General». Ho confirma, segons Tres, el fet que «Bosc reprèn les tesis que Baldó i Palau havien defensat als memorials ja esmentats, i si bé és cert que l'objectiu del *Summari* no és el de defensar les tesis de la desunió, també ho és que el tema és present al llarg de tota l'obra, i que en alguns apartats Bosc exposa els mateixos arguments que Lluís Baldó i Lluís Palau».¹⁴

Tres destaca la coincidència de Bosch amb els memorials de Baldó i Palau, en especial en l'anàlisi de la figura de portantveus del general governador. A més, afegim nosaltres, Bosch manifesta en el *Summari* la seva posició clarament favorable a la possibilitat legal i jurídica de la desunió. El mateix enunciat del títol XXVIII del llibre I ens ho indica: «De les rahons evidents que provan mes la dita divisio, y diferencia de dites dos Provincies en resposta de les contraries se han volgut allegar, y com se ha de entendre que Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, estan baix una unio». Així, Bosch afirma: «De totes dites rahons se conclou ab evidencia que dits tres Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya constitueixen dos Provincies distinctes, sens superioritat la una, de la altre, ni compresos los de Rosello, y Cerdanya baix lo titol de Cathalunya, en ningun acte».¹⁵

I un altre argument definitiu és el que Bosch menciona en el llibre VI, capítol II, número 1:

En lo cos y govern de dita Republica de la Deputacio, y generalitat, los naturals dels particulars Comtats de Rossello, y Cerdanya tenen la mateixa antiguedat, quels de Cathalunya a ser tots un cos, y formar dita Deputatio, lo que he volgut advertir adpart per desengany de molts de Cathalunya, y moltissims de Rossello, y Cerdanya que pensan ser grans papelistes, als quals he oyt alguna vegada que los dels Comtats de Rossello y Cerdanya entraren en dita Deputacio per particular unio, apres de molts anys astava eregida en Cathalunya, lo que verament es error manifest, que tal unio nos troba, nis sap, ni lahi pot aver, per lo que la veritat es provada per los actes

13. Andreu BOSCH, *Summari, índex o epítome dels admirables, y nobilissims títols de honor de Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya, y de les gracies, privilegis, prerrogatives, preheminecies, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys*, Perpinyà, 1628 (reed.: Barcelona i Sueca, Pere Lacavalleria Estamper, 1974).

14. Joan TRES, «Aportacions a l'estudi del *Summari*», p. 34. Hi ha una certa contradicció en el redactat literal de les afirmacions de Tres sobre si en definitiva l'obra de Bosch defensava, o no, la tesi de la desunió. De fet, més avall Tres afirma que «[a] partir de l'anàlisi del capítol XXXVI del llibre II i dels apartats 1, 2 i 3 del capítol II del llibre IV del *Summari*, podem comprovar que Bosc defensa les mateixes tesis respecte a les institucions que defensaren Lluís Palau i Lluís Baldó en els memorials que enviaren a Madrid, en els quals es demanava la creació d'una Diputació del General a Perpinyà».

15. Andreu BOSCH, *Summari, índex o epítome*, p. 116.

de les mateixes Corts, y molts privilegis que baix se fara mencio, que ja des del principi de la ereccio de dita Deputacio, assistiren, votaren, y prestaren son consentiment los de Rossello, y Cerdanya, y concorregueren yguablement ab los de Catalunya en les Corts li donaren principi, y les demes se continuaren, y donaren tot lo poder, y forma te dita Deputacio ab veus actives elegint, y passives essent elegits.¹⁶

2. ELS MEMORIALS

Tant els síndics de Perpinyà com els diputats del General de Catalunya van emprar els seus arguments jurídics en diversos memorials adreçats al monarca Felip IV. Desconeixem si es van presentar en altres instàncies: poques vegades s'utilitza la paraula *allegacion* per a referir-se als textos, la qual cosa permet pensar en una possible confrontació en l'àmbit judicial.¹⁷

2.1. EL PRIMER MEMORIAL EN DEFENSA DE LA UNITAT DEL PRINCIPAT DE CATALUNYA I ELS COMTATS DE ROSSELLÓ I CERDANYA

Es tracta d'un memorial redactat en castellà i presentat al rei pels diputats de la Generalitat de Catalunya¹⁸ en contra de la petició que havia fet la vila de Perpinyà amb la finalitat de separar-se del Principat.¹⁹ Imprès a doble columna, consta de setze pàgi-

16. Andreu BOSCH, *Summari, índex o epitome*, p. 374.

17. Vegeu, per exemple, el *Memorial o discurso hecho en favor del Principado de Cathaluña*, 1627, punts 17 i 62, que comentem més avall.

18. Biblioteca Nacional de España (BNE), Porcones, ms. 16-3, *Memorial o discurso hecho en favor del Principado de Cathaluña. Contra la Pretencion de la Villa de Perpiñan, y de los Condados de Rossellon, y Cerdaña, que quieren desunirse del dicho Principado. De orden de los Señores Diputados*, [Barcelona], Por Geronymo Margarit, 1627, 8 f. Se'n poden trobar altres exemplars impresos a la BNE, Porcones, caixa 868, núm. 4; a la Biblioteca de Catalunya (BC), Fullets Bonsoms, núm. 260 i ms. 2-IV-34/9; i a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, Biblioteca Digitalitzada, núm. d'identificador A31610, núm. topogràfic 145-1/2. Una primera redacció manuscrita, que no porta cap signatura i que és diferent de la que finalment es va imprimir, es troba a la BC, manuscrit (ms.) 979, f. 173-192, *Respuesta contra las proposiciones del syndico de la villa de Perpiñan, a las conveniencias que propone en que se dividiese la Diputacion de los Condados del Rossellon y Cerdaña de la del Principado de Cataluña, siendo todo en tanta desconveniencia y deservicio de Su Magd. como por este papel se responde por Capítulos*.

19. BC, ms. 979, f. 222-271, *Aclamacion Pia, y Ivsta, dedicada a la S.C. y Real Magestad del invictissimo señor rey Don Felipe, Tercero deste nombre en los Reynos de la Corona de Aragon, Monarca poderoso [...] / por el doctor Lvis Baldo, Burges Honrado, sindico y embaxador de la fidelissima Villa de Perpiñan [...], sobre que [...] por justas y razonables causas, concernientes a la utilidad y necesidad comun de toda España, se ha de servir mandar diuidir y separar la Generalidad y la*

nes sense numerar i s'estructura a través d'un sumari que conté els punts que s'han de desenvolupar, que són finalment seixanta-dos. Els autors que signen el memorial són els assessors Joan Pere Fontanella i Bernat Sala i l'advocat fiscal Magarola.²⁰

El punt primer o «proemio» indica de forma breu el motiu que impulsa la redacció del memorial. S'informa que el síndic de la vila de Perpinyà, «que se hace cabeza de los Condados de Rossellon y Cerdaña», pretenia davant del rei «dividir y separar aquellos Condados del Principado de Cataluña» tant pel que feia a la jurisdicció (creant nous tribunals que no dependrien del virrei ni de la Reial Audiència) com pel que feia a les imposicions fiscals de la Generalitat (creant una nova Diputació del General independent de la de Catalunya). Els diputats del General consideraren que aquesta pretensió anava en contra de les constitucions catalanes i, d'acord amb les seves responsabilitats i atribucions («tienen obligacion de oponerse por razon de sus officios»), van demanar als seus assessors i advocat fiscal que redactessin un «papel con que sumariamente se representasse» al rei les constitucions i els capítols de cort que es vulnerarien si s'acceptava la petició, a causa de les contrafacions que provocava. Com que la vila de Perpinyà insistia en el tema, la Generalitat va ordenar als seus assessors la redacció d'un memorial més extens i complet que exposés la posició del Principat.

Així doncs, en els punts següents s'exposarien en primer lloc l'argumentari de Perpinyà, seguidament el del Principat i per acabar es faria la crítica a la posició de la vila rossellonesa.

2.1.1. *Punts 2-9*

Els fonaments jurídics de la petició de Perpinyà eren dos: per una banda, la suprema potestat del rei per a procedir a la divisió i la separació dels comtats respecte del Principat; i, per l'altra, la conveniència de procedir a la divisió.

Diputacion de los Condados de Rossellon y Cerdaña, y sus anexos, de la que oy los comprehende a ellos y al Principado de Cataluña, Madrid, Por Andres de Parra, 1627. És un llarguíssim memorial amb 312 punts. Un altre exemplar es troba a la mateixa BC, Fullets Bonsoms, núm. 15010 (li manca la portada), i n'hi ha un altre a la BNE, ms. VE/186/23.

20. Sobre l'activitat dels assessors del General, vegeu Josep CAPDEFERRO [I PLA], «Una aproximació a l'activitat dels assessors ordinaris de la Diputació del General de Catalunya al segle XVII», a Josep SERRANO I DAURA (coord.), *El territori i les seves institucions històriques*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, p. 687-702. I en concret sobre Joan Pere Fontanella, vegeu Josep CAPDEFERRO I PLA, *Ciència i experiència: El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012; J. L. PALOS PEÑARROYA, *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo, 1997.

La potestat del rei li permetia «poder unir y dividir sus provincias, cada y quando le parece convenir, haziendo de dos una, y por el contrario de una, dos». No solament els autors clàssics del *ius commune*, com Bartolo, així ho consideraven, sinó que altres de més propers, com Jaume Callís, consideraven que aquesta era una prerrogativa que el rei tenia a Catalunya. El monarca també podia unir les jurisdiccions en una província, o separar-les i dividir-les, segons el que manifestaven juristes reconeguts (Covarrubias, Belluga, Bovadilla).

Tot seguit (punt 5), la vila de Perpinyà feia un salt qualitatiu en el seu argumentari per a justificar que els comtats de Rosselló i Cerdanya no havien estat units amb el Principat de Catalunya, sinó amb el regne d'Aragó, «de la manera que ha sido tambien unido el Principado a la corona de Aragon». D'aquesta forma, negant la premissa de la unió amb Catalunya, seria més fàcil justificar-ne la separació. Més enllà d'arguments històrics, Perpinyà citava al seu favor diverses lleis que establien la creació i el funcionament d'organismes i institucions pròpies dels comtats, com ara l'existència del governador o del batlle general propis dels comtats. No solament les lleis, sinó també la doctrina (se citen Oliba i Miquel Ferrer), interpretaven aquestes singularitats de forma que «los Condados han tenido siempre, y tienen esos dos principales magistrados particulares para si, sin dependencia de los del Principado».

Junt amb aquestes justificacions de tipus jurídic se n'aportaven (punt 8) altres de tipus polític i econòmic, que destacaven les conseqüències positives, en especial de tipus econòmic i fiscal, que tindria la separació: «[...] de lo que se saca, y sacara de los derechos de la Generalidad, abra para pagar la gente de guerra de aquellos presidios, y fronteras, y mantenerlos sin que su Magestad aya de proveher ningun dinero». Es feia, doncs, una elucubració de futur, ja que es considerava que el que aportarien els ingressos fiscals d'una Generalitat pròpia dels comtats seria suficient per a afrontar les despeses generades per la seva protecció i defensa. Juntament amb aquest argument, s'incidia també en un altre vessant, el de l'absorció asfixiant dels comtats per part de Barcelona: «[...] aquella tierra esta del todo perdida, y acabada, por llevarse Barcelona assi el dinero de la Generalidad, como de los particulares, que han de acudir a ella para los pleytos, y otros menesteres [...]». I d'això es deduïa (punt 9) que «[...] todos los daños que han venido a los Condados se hayan seguido de la union [amb el Principat]».

2.1.2. Punts 10-44

A continuació, els assessors de la Generalitat exposen les seves posicions.

Primerament cal insistir en la vigència de l'observança de les Constitucions de Catalunya, que el monarca havia jurat no contravenir ni alterar. De manera que si les pretensions de Perpinyà significuessin una ruptura de les Constitucions, «[...] le hara

su Magestad merced de no dar lugar a la pretension de la villa de Perpignan». Són nombrosos els exemples que aporta la Generalitat en defensa de la vigència i el compliment de les Constitucions: els exemples aportats van des de les constitucions aprovades a les Corts de Barcelona de 1413 amb el rei Ferran I, fins a les de les Corts de Barcelona de 1481 amb el rei Ferran II, especialment la coneguda com a Constitució de l'observança.²¹ Recordem, a més, que dita Constitució, en els seus apartats 8, 11 i 12, establia l'«obligació» dels diputats de la Generalitat «[...] de oponerse a qualesquier contravenciones, y rompimientos de dichas constituciones, y no lo haziendo, fuessen sindicados» (punt 15).²² Val a dir que també s'aportaven dades de monarques anteriors a la dinastia dels Trastàmara: en concret, se citen la constitució sobre el jurament reial de les Corts de Barcelona de 1299²³ i el privilegi del rei Pere III concedit a la ciutat de Barcelona l'any 1339, sobre el jurament dels súbdits al monarca en iniciar-se el regnat.²⁴ Tanmateix, no s'esmenta cap privilegi en referència a la unió dels regnes d'Aragó, València i el Principat amb els comtats de Rosselló i Cerdanya i el regne de Mallorca (1342).²⁵

Aquesta circumstància va permetre a la Generalitat introduir diversos elements amb gran contingut jurídic, i també polític (punts 17-25): la seguretat que el compliment de les constitucions i els privilegis obliga el monarca i els seus successors, i també, lògicament, tots els seus vassalls. Per aquest motiu, tota l'argumentació de la Generalitat anà dirigida a demostrar que, com que la pretesa separació dels comtats respecte del Principat contravenia les Constitucions catalanes, el monarca no hauria d'admetre la petició dels comtats.

21. *Constituciones y altres drets de Catalunya* (CYADC), tercera recopilació, vol. I, ll. 1, tít. 17, const. 11 (d'ara endavant, abreujaem les referències paral·leles seguint l'esquema següent, elaborat a partir de les dades precedents: 3 CYADC, I, 1, 17, 11) (Ferran II en la primera Cort de Barcelona, 1481), cap. 22.

22. 3 CYADC, I, 1, 17, 11 (Ferran II en la primera Cort de Barcelona, 1481), cap. 22: «[...] volem, e ordenam, que los Deputats del Principat de Catalunya pugan, e requests sien tinguts instar, e suplicar per la observança de la present Constitutio [...]».

23. 3 CYADC, I, 4, 1, 2 (Jaume II a la Cort de Barcelona, 1299), cap. 27.

24. Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, «Estudi jurídic», a *Llibre verd de Barcelona*, vol. I, Barcelona, Base, 2004, p. 88; Montserrat BAJET ROYO, *El jurament i el seu significat al Principat segons el dret general de Catalunya (segles XIII-XVIII)*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2009, p. 49 i 53. Vegeu també Maria Cinta MAÑÉ I MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona: Anys 1336-1396*, vol. II, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2007, doc. 396: 1339, octubre, 19, Barcelona. Pere III, atès que els seus predecessors, a l'inici del seu regnat, acostumaven a rebre la fidelitat dels catalans i els juraven la carta de bovatge i els privilegis, les llibertats, les franqueses, les immunitats, els costums i els usos, sense assignar un lloc concret on s'havia de portar a terme aquest acte, ordena que el jurament de fidelitat que els catalans han de prestar als nous reis i el que al seu torn els monarques han de realitzar d'observar les seves llibertats, es portin a terme d'aleshores endavant perpètuament a la ciutat de Barcelona, i no en cap altre lloc.

25. Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, «Estudi jurídic», p. 73.

I quins són aquests arguments de la Generalitat? Conformen un primer bloc els arguments de tipus estrictament jurídic: els assessors han cercat en el text de les Constitucions de Catalunya totes i cadascuna de les referències que poden afectar la unió del Principat i els comtats. L'àmbit jurisdiccional de la Reial Audiència i Reial Consell de Catalunya no és altre que Catalunya i els comtats, àmbit que fou establert per les constitucions aprovades en les Corts de 1564, especialment per la Constitució 12, titulada *De la electio, nombre y examen dels Doctors de la Audientia y Consell Reyral*.²⁶ I adverteix la Generalitat: «[...] al qual Consejo Real, por ser erigido en Cortes, no se le puede quitar jurisdiccion, y autoridad, sino en Cortes generales, como es notorio, y se prueba en esta allegacion, que lo que se ha hecho en Cortes, no se puede quitar ni mudar sino en Cortes» (punt 17). En virtut d'aquesta competència jurisdiccional, el lloctinent i la Reial Audiència poden avocar determinades causes, no solament al Principat, sinó també als comtats.²⁷ A més, la Reial Audiència pot obligar el batlle general de Catalunya i el procurador reial dels comtats a donar compte de les causes que es tramiten si són d'un import superior a les quatre-centes lliures.²⁸ I ni el portantveus del governador general ni el dels comtats no poden fer declaracions d'ocupació de temporalitats contra eclesiàstics si no és mitjançant el Consell Reial.²⁹

Val a dir que el lloctinent general ho és no solament del Principat, sinó també dels comtats, com s'estableix en diverses constitucions.³⁰ L'audiència o «juy verbal» que el lloctinent té fixada els divendres ho és per als habitants de Catalunya i dels comtats.³¹ També es fa constar que els oficials de la cancelleria ho són per a Catalunya i els comtats.³²

26. 3 CYADC, I, 1, 28, 12 (Felip II a la Cort de Barcelona, 1564), cap. 2: «Com per la bona administratio de la justitia del present Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya, per lo Catholic Rey Don Ferrando Segon de inmortal memoria fos estat creat un Consell Reyral [...]».

27. 3 CYADC, I, 1, 3, 7. Sobre l'avocació de les causes, vegeu VÍCTOR FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 110 i seg.

28. 3 CYADC, I, 1, 44, 3 (Felip príncep i lloctinent a la primera Cort de Montsó, 1547), cap. 51, i 3 CYADC I, 1, 44, 4 (Felip II a la Cort de Montsó, 1585), cap. 54.

29. 3 CYADC, I, 3, 4, 1 (Felip príncep i lloctinent a la primera Cort de Montsó, 1547), cap. 26.

30. Se citen: 3 CYADC, I, 36, *De Iuy verbal del Senyor Rey, o son Lloctinent General, Canceller, Vicanceller, y Regent la Cancelleria*, i 3 CYADC, I, 1, 10, 8 (Carles I a la quarta Cort de Montsó, 1542), cap. 37: «Statuim, y ordenam, que lo nostre Loctinent General del principat de Cathalunya, y Comtats de Roseelló y Cerdanya [...]».

31. 3 CYADC, I, 1, 36, 6 (Felip príncep i lloctinent a la primera Cort de Montsó, 1547), cap. 73. És l'única constitució d'aquest títol que inclou una referència als comtats: «Per lo que conve al bon stament del present Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya [...]».

32. 3 CYADC, I, 1, 40, 14 i 15 (Felip príncep i lloctinent a la primera Cort de Montsó, 1547), cap. 13 i 27. El *Memorial* esmenta també una altra constitució (3 CYADC, I, 4, 13, 25, Felip III a la primera Cort de Barcelona, 1599, cap. 31) en relació amb l'actuació dels notaris davant la Reial Audiència,

Pel que fa al batlle general, la separació dels comtats representaria una pèrdua de la jurisdicció que hi exerceix en cas que s'observés alguna negligència en l'actuació del procurador reial dels comtats en els litigis sobre la utilització i l'aprofitament de les aigües de la séquia de Tuïr.³³

Per a acabar aquestes argumentacions jurídiques, es recorda que les constitucions catalanes prohibeixen expressament la creació de nous oficials³⁴ i que fan referència explícita als comtats, ja que «[...] tambien han lugar, y proceden en los Condados de Rossellon y Cerdaña» (punt 25).³⁵

Un segon bloc d'arguments defensa la contrafacció de les constitucions catalanes que significaria la separació dels comtats respecte del Principat, ja que és cert, segons la Generalitat, que «[...] dende que estos Condados estan en poder de los Serenissimos Reyes de Aragon, siempre, no solo quanto a lo que toca a cosas de jurisdiccion, pero tambien en lo que tiene respecto a la Generalidad, han estado unidos por Constituciones, y Capitulos de Corte, los quales de hecho lo han unido todo» (punt 26). Aquesta unió pel que fa a la Generalitat es confirma en diversos textos jurídics, com els anomenats capítols del redreç del General del 1481, pel que fa a les imposicions, i el *Libre dels quatre senyals*, pel que fa a l'elecció dels diputats del General, que «[...] tambien se nombravan de los Condados, como de Cathaluña» (punts 27-28).³⁶

Un altre apartat fa referència a la presència i l'organització de la Generalitat en els comtats. Es relata que les insaculacions per als càrrecs de diputat local de la Generalitat, realitzades a partir del 1493, es van realitzar tant a Catalunya com als comtats sense cap diferència (punts 29 i 32). A més (punts 30-31), es recorda que les exaccions dels drets del General han estat sempre aprovades pels síndics de les viles reials presents a les Corts (entre ells, el de Perpinyà). Tanmateix, encara que no se citi expressament els comtats, s'entén que «[...] no ay cosa mas sabida en Cathaluña que lo que se dispone por Cathaluña, y por el Principado, es entendi-do imponerse tambien por los Condados, y assi se ha practicado siempre». No es

però no s'hi troba cap referència als comtats. Altrament, a 3 CYADC, I, 4, 13, 30 (Felip III a la primera Cort de Barcelona, 1599), cap. 72, s'hi troba una menció explícita als comtats: «[...] quant se presentara qualsevol a qualsevol Oficial del present Principat, y Comtats de Rossello, y Cerdanya [...]».

33. 3 CYADC, I, 4, 4, 1 (Felip príncep i lloctinent a la segona Cort de Montsó, 1553), cap. 21.

34. 3 CYADC, I, 1, 71: «[...] que novells oficials no sien posats».

35. 3 CYADC, I, 1, 46, 9 (Felip II a la Cort de Montsó, 1585), cap. 50: «[...] que los dits Commissaris no pугan portar sempre basto larc, com la multiplicacio dels Officials Bastoners sie notoriament per Constitutions prohibida en Cathaluña, y Comtats de Rossello, y Cerdanya [...]».

36. Sobre el *Libre dels quatre senyals*, vegeu Víctor FERRO, *El dret públic català*, p. 245 i 274-275. Hem consultat les edicions del 1683 (Barcelona, Rafel Figueró) i del 1634 (Barcelona, Hieronym Margarit), de la darrera de les quals hi ha una tercera edició amb un estudi introductori de Tomàs de Montagut (Barcelona, Base, 2006).

pot oblidar, però, que en nombrosos capítols de cort s'esmenten expressament els comtats.³⁷

Val a dir que les ordinacions i crides del General sempre s'havien dictat per a Catalunya i els comtats, i «[...] lo que ellos [diputats del General] han ordenado, se ha siempre guardado, sin ninguna dificultad [...] assi en los dichos Condados, como en el Principado de Cathaluña» (punt 33). Si s'acceptés la separació sol·licitada pels comtats, es modificarien les competències dels diputats del General obtingudes en diverses corts, però aquesta modificació era inviable perquè «[...] no se puede hacer en Cathaluña sin Cortes generales» (punt 34). A més, la Generalitat afegia que els usos i costums del General eren equiparables amb els capítols de cort aprovats en Corts generals, i per tant es deduïa que la seva modificació requeria, lògicament, l'acord de les Corts: «los usos y costumbres de la casa de la Deputacion en Cathaluña, son havidos por capitulos de Corte [...] y por consiguiente no se pueden romper, alterar, ni mudar, sino en Cortes generales» (punt 35).³⁸

Com a conclusió provisional del que s'ha exposat, la Generalitat afirma que les constitucions i els capítols de cort «[...] tienen unidos en todo y por todo estos condados con el Principado de Cathaluña, assi en lo que tiene respeto a las cosas de jurisdiccion y gobierno, como a las demás de la Generalidad, de tal manera, que promiscuamente y indivisiblemente hablan, y disponen de una Provincia, y de otra». Les conseqüències de la ruptura o modificació de la situació existent serien molt desastroses: «[...] se desharia toda la maquina del gobierno, establecida por dichas Constituciones y capitulos de Corte [...] lo que no se deve permitir en perjuizio universal de todo un gobierno» (punt 36).

En els punts següents (punts 37-44), la Generalitat utilitza arguments pràctics: si es produeix la separació, la Generalitat no està obligada a protegir els comtats en cas d'invasió per part de les tropes franceses. Lògicament, es diu, els comtats no podrien resistir ells sols aquesta invasió. Un altre argument és de tipus econòmic: la Generalitat recapta en els comtats unes dotze mil lliures anuals i, a més, respon de diversos censals sobre els comtats per un import de quatre mil set-cents lliures, dels quals s'haurien de fer càrrec els comtats en cas de separació. Però aquests no tindrien capacitat econòmica per a defensar-se: la Generalitat recorda que, solament en la darrera escomesa francesa sobre els comtats (campanya sobre Perpinyà de l'any 1597), va invertir més de trenta-dues mil lliures per a formar les companyies de defensa. La conclusió és clara i afecta la defensa de la

37. El punt 31 finalitza amb una relació, no exhaustiva, d'aquestes referències als comtats.

38. La base jurídica de dita argumentació eren diverses constitucions del títol *De observar Constitutions*. Vegeu 3 CYADC, I, 1, 17, 5 (Jaume II a la Cort de Girona, 1321), cap. 29, i 3 CYADC, I, 1, 17, 10 i 11 (Ferran II a la Cort de Barcelona, 1481), cap. 18 i 22 («Poc valria fer Leys [...]).»

monarquia en el seu conjunt: «[...] este socorro de Cathalunya, que sabe el Frances que tienen siguros (sic) los Condados, le tienen mas reprimido, que no haga entradas en los dichos Condados, que otra cosa: que las fuerças solas de los Condados, no le detendrian en ninguna manera» (punt 41). A més d'aquest possible perill, la Generalitat recorda que la separació dels comtats impediria als seus naturals ocupar, com fins aleshores, càrrecs civils i eclesiàstics a Catalunya, ja que les Constitucions catalanes així ho estableixen (punts 42-44).³⁹

2.1.3. Punts 45-62

Després d'altres consideracions exposades en un to certament paternalista,⁴⁰ la Generalitat entra en la part final de la seva exposició en el fons de la qüestió plantejada, és a dir: si malgrat tots els arguments presentats, el monarca decidís acceptar la petició dels comtats i procedir a la seva separació de Catalunya, podria fer-ho?

Els punts següents (punts 46-62) tenen com a finalitat aclarir les posicions sobre aquella hipotètica decisió reial.

Primerament, cal recordar que a Catalunya, al contrari d'altres regnes i províncies, «[...] el supremo poder y jurisdiccion de la Provincia, no la tiene su Magestad a solas, sino su Magestad y los tres braços, y estamentos de la Provincia, que tienen poder absoluto de hazer y deshazer leyes y dar el gobierno della» (punt 47).⁴¹ Seguint Calixto Ramírez,⁴² aquesta circumstància no altera la majestat del monarca. Però d'aquí es deriva que el rei,⁴³ per ell mateix, a Catalunya no pot fer lleis noves o derogar les ja existents, com tampoc no ho pot fer a Castella o a

39. 3 CYADC, I, 1, 58, *Que tots los officials en Cathalunya, y Mallorcas sien cathalans*.

40. Punt 45: «Cosas son estas que merecerian que los Condados reparasen en ellas, antes que intentaran una tan gran novedad, que a la postre ha de venir todo contra ellos [...] El Principado bien puede passar sin los Condados, pero duelese que quieran precipitarse a toda destruycion».

41. A la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (www.cervantesvirtual.com) trobo Antonii OLIBANI, *Comentarius ad vsat[icium] Alium namq[ue] de iure fisci lib. 10 constit[utionum] Cathaloninae*, Barcelona, Impr. Gabrielis Graells i Geraldii Dotil, 1600, núm. 14, p. 281: «De Iurisdictione quam habet Rex Aragonum et comes Barcinonae ex regia praeerogativa [...]»; i també 3 CYADC, I, 1, 14, *De celebrar Corts*, i 15, *De usatges, Constitutions, y altrás Leys*.

42. C. RAMÍREZ, *Analytycus Tractatus De lege Regia, qua, in Pincipes suprema & absoluta potestas translata fuit [...] Auctore Doctore Petro Callisto Ramirez, Caesaraugustae, Apud Ioannem a Lanaja & Quartanet, 1616, cap. 4, núm. 11 i 13*: «In Aragonia, consilium populi necessarium est pro legibus ferendis, eiusque consensus, Curiis mandato Regiis convocatis, solet ab eo, tanquam legum ferendarum forma, singulorum sufragiis exquiri, sive hoc fuerit lege regia».

43. 3 CYADC, I, 1, 17, 5 (Jaume II a la Cort de Girona de 1321), cap. 29.

Aragó (punt 48).⁴⁴ Tot i que els autors del memorial no volen entrar a debatre «aquella question tan reñida, si el Rey esta obligado a la observança de la ley», recorden que «bien es verdad que en esto ha andado y anda el Principado muy circunspecto y remirada», en una clara referència a les darreres Corts catalanes, inacabades, celebrades a Barcelona l'any 1626.⁴⁵ Però deixant de banda aquesta qüestió, el memorial recorda que, així com el monarca no pot ell sol fer lleis a Catalunya, tampoc les seves sentències no tenen força de llei (punt 51).

La raó de tot plegat s'explica en el punt 52: «las leyes de Cathaluña son pactionadas entre el Rey, y la tierra, y se han de observar por su Magestad ex vi contractus per eum cum ipsa universitate totius Provinciae initi & firmati», és a dir, amb la mateixa força legal d'un contracte entre dues parts, que en aquest cas són el rei i la terra.⁴⁶ A més de l'observança de les lleis, el monarca ha de respectar els privilegis concedits als seus súbdits, com es prova en la doctrina dels doctors (bàsicament, Marquilles i Vallseca) i en l'usatge *Quoniam per iniquum*.

Tot plegat aboca a una afirmació molt clara: «Ni las leyes de Cathaluña permiten [al monarca] el uso de la potestad absoluta que en otros Reynos» (punt 54).

Així doncs, el rei no pot alterar o modificar de forma unilateral ni les constitucions ni els privilegis que han estat confirmats mitjançant un jurament davant de notari en iniciar-se cada cort: «[...] en Cathaluña los privilegios tienen fuerça de constitucion, y assi de la manera que no se pueden revocar dichas constituciones, assi tampoco se podran revocar los privilegios» (punt 56).

Per aquest motiu, com que la separació dels comtats provocaria una ruptura de les Constitucions, ja que afectaria la jurisdicció i el govern, com també la Generalitat i el privilegi de la unió (que no ha estat esmentat fins ara en tot el memorial), el tema s'hauria de proposar a les Corts «para tratarse allí lo que mas fuere del

44. Cita la llei de les *Partidas*, I, 1, 16 i [Gerónimo] CASTILLO DE BOVADILLA, *Politica para Corregidores, y Señores de vassallos, en tiempo de paz y de guerra*, Barcelona, Geronymo Margarit, 1616, llib. 2, c. 10, n. 52: «como quiera que el Principe nadie le puede mandar, sinó la ley»; i pel que fa a Aragó, cita Josepho de SESSÉ, *Inhibitionum et Magistratus Iustitiae Aragonum*, Barcinonae, Imp. Gabrielis Graells i Gerdaldi Dotil, 1608, c. 1, ap. 1, n. 16.

45. Sobre aquestes Corts, vegeu, entre altres autors, J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana: 1598-1640: Un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Barcelona, Vicens Vives, 1966. Hi ha edicions posteriors, traducció de l'original *The Revolt of the Catalans: A study in the decline of Spain (1598-1640)*, Cambridge, Cambridge University Press, 1963.

46. La influència d'Oliba en aquest redactat és clara. Vegeu Antonii OLIBANI, *Comentarius ad Usat*, cap. 3, n. 9: «Sane & hic usat. & alii omnes usatici, constitutiones & lege shuius patriae sunt observanda per dominum regem, qui in regnis successurus est ex vi contractus». I vegeu també Antonii OLIBANI, *Comentarius ad vsat[icium]*, cap. 1, n. 17: «Constitutiones Cathaloniae leges esse pactionatas». També hi ha referències a la força jurídica del necessari compliment dels contractes en la doctrina d'Aymon Cravet, Baldó, Rolandino i Covarrubias.

Servicio de su Magestad y beneficio destas Provincias» (punt 57). Novament en un to paternalista («aunque el Principado no tenga necesidad de provar que los Condados han sido unidos a Cathaluña»), el memorial insisteix que són nombroses les constitucions que fan referència expressa a la unió dels comtats amb Catalunya (punt 58).⁴⁷ Ni tan sols l'existència en els comtats de determinats càrrecs (governador, procurador reial) independents dels del Principat és determinant per a poder justificar la separació, atès que totes les vegueries i batllies del Principat tenen els seus oficials, i no per això reclamen la separació o desunió (punt 61).

El memorial acaba afirmant, com a «remate desta allegacion», que els motius que han impulsat els diputats del Principat de Catalunya a oposar-se a la petició de la vila de Perpinyà són, de forma resumida, els següents: en primer lloc, l'obligació que tenen d'oposar-se a les contrafaccions i la ruptura de les Constitucions; en segon lloc, que el monarca no pugui acusar mai el Principat de no haver-lo informat «de quan grande deservicio de su Magestad ha de ser esta separacion, y de no haverle advertido de los grandes inconvenientes que han de resultar della», i, per acabar, «que no sea el Principado tenido por mal hermano, que viendo que el otro se va a precipitar, no le de la mano, y le ayude a tener».

El *petitum* final és ben clar: «[...] confian los Diputados que el Rey [...] no querra consentir en tan grandes rompimientos de Constituciones y leyes de la tierra, ni en tan grande daño, como se vee ha de resultar al bien publico de la separacion que se insta».

2.2. EL SEGON MEMORIAL

Poc després, el síndic de Perpinyà, Lluís Baldó, presentà un nou escrit en què rebatia els arguments exposats per la Generalitat.⁴⁸ Aquesta vegada, a més d'insistir en les consideracions ja conegudes, el síndic advertia que la decisió del monarca en acceptar la petició de separació dels comtats respecte del Principat no contravenia cap privilegi, constitució o capítol de cort. Per tant, el rei no tenia «[...] necesidad [...] de celebracion de Cortes para otorgar aquella [desunion], pues en Cathaluña es sertissimo y sin escrupulo ni dificultad alguna, que puede V. Magestad solo establecer y conceder por privilegio todo quanto fuere de su real Servicio, con que no contravenga a Constituciones, Capítulos de Corte, ni privilegios antes

47. Se cita 3 CYADC, I, 3, 2, 18 (Ferran II a la Cort de Montsó, 1510), cap. 8, i també s'aporten referències de Mieres, Callís i Zurita.

48. BC, Fullets Bonsoms, núm. 5130, *Señor. El doctor Luys Baldo, sindico y embaxador de la fidelíssima villa de Perpiñan [...]*, manuscrit, Perpinyà, 1627, 23 f., 95 punts.

otorgados [...] sin tenir obligacion de selebrar (sic) para ello Cortes, ni aver menester el consentimiento de los tres braços que forman dichas Cortes».⁴⁹

Davant d'aquesta rèplica i argumentari, la Generalitat encarregà novament als mateixos juristes Joan Pere Fontanella i Bernat Sala i a l'advocat fiscal Magarola, que havien redactat el primer memorial, un segon escrit o memorial molt més extens i complet, amb vuitanta-nou punts desenvolupats (recordem que el primer en tenia seixanta-dos), amb un títol lleugerament diferent i amb el mateix peu d'edició.⁵⁰

Aquest segon memorial també conté un sumari i el seu contingut està molt més ben estructurat. Inclou moltes més cites i referències a la doctrina que sustenta tota l'argumentació. A més del proemi, el text està dividit en diversos títols que de forma més detallada rebaten els arguments de la vila de Perpinyà. De fet, en el proemi els juristes de la Generalitat afirmen que les novetats en l'àmbit jurídic són difícilment acceptables: «en derecho, toda novedad es odiosa, y reprochada, y se presume sospechosa, y que se haze por causas no devidas ni justas» (punt 2).

Aquest posicionament sobre les «novetats» en l'àmbit jurídic també té un espai de referència, però en sentit contrari, en el memorial del síndic de Perpinyà, quan afirma que el que demanen els comtats «[...] no sera innovar, sino quitar la novedad que se hizo en dexar el antiguo gobierno de los Condados con la sociedad y union referidas [con Cataluña] [...] es forçoso hazer novedades, derogando lo antiguo, por iustas y utiles causas [...]».⁵¹

Per què la Generalitat realitzà aquest segon memorial? Ho indiquen els diputats de la Generalitat: «Y aunque en otro papel avian los Diputados tratado desto largamente, empero porque despues han visto un memorial, o discurso impresso de la misma villa de Perpiñan, que comienza, El Doctor Luys Baldó, etc., ha parecido no dexarle sin devida respuesta, porque no se pueda jamas dezir, que ha faltado en algo el Principado a su obligacion» (punt 7). És a dir, el segon memorial és una rèplica a la rèplica que la vila de Perpinyà va fer al primer memorial de la Generalitat.

49. BC, Fullets Bonsoms, núm. 5130, *Señor. El doctor Luys Baldo*, punt 95 *in fine* (f. 23).

50. Vegeu-ne exemplars a la BNE, Porcones, 16-4veg, n. 18: 16/3, *la Villa de Perpiñan en su nombre, y de los Condados de Rossellon y Cerdaña, sobre la desunion y separación de los dichos condados, que se pide a su Magestad*, Barcelona, Geronymo Margarit, 1627, 12f., 89 punts. Hi ha més exemplars a la BC, ms. 979, f. 195-206, imprès; també a la BC, Fullets Bonsoms, núm. 5131, manuscrit; a l'ICAB, Biblioteca Digitalitzada, núm. d'identificador A31611, núm. topogràfic 145-1/3; i a *Memòria Digital de Catalunya*, exemplar incomplet a la Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra: <<http://mdc.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/austriaUPF/id/7100/show/7080/rec/4>>.

51. BC, ms. 979, *Aclamacion Pia, y Ivsta*, punt 307 (f. 271v).

Per a construir la seva argumentació, els juristes de la Generalitat segueixen el mateix ordre expositiu del memorial de la vila de Perpinyà, per tal de poder criticar millor els seus arguments, i així «[...] se vera mas claro que la luz del sol, que no ha lugar la pretencion, y peticion de la dicha villa de Perpiñan».

El títol I es titula «Decripcion del sitio, grandeza, cofinantes, fuerças, y fertilidad de los Condados del Rosellon y Cerdaña, y de los Principes y señores dellos, con su modo de governarse» i abraça els punts que van del 9 al 19. La Generalitat no vol entrar en la discussió de les grandeses, etcètera dels comtats i se centra solament en els aspectes jurídics que considera més incerts: l'existència d'una «audiència» del portantveus del general governador, perquè en realitat «la Audiencia del Governador es con el Assessor, y no con otros, que todo lo demas es voluntario» (punt 11). I no s'ha d'oblidar que el lloctinent general de Catalunya no té limitada la seva jurisdicció en els comtats i pot avocar causes dels comtats (punts 12-13). Tampoc no s'accepta que en el Consolat de Mar de Perpinyà es tractin els negocis marítics mercantils i de canvis del Principat: amb certa ironia es replica dient que «[...] devio de ser falta de la impresion de poner en lugar de los Condados, el Principado [...]».

Una altra frase que genera una dura rèplica de la Generalitat és l'afirmació «tiene esta provincia (por ser una de las quatro, que con Cathaluña, Aragon y Valencia, forman en España la corona de Aragón [...])». La resposta (punt 15) és clara: «Cosa inaudita que la corona de Aragon se forme de quatro provincias, que hasta aora no se avia entendido sino de tres, Aragon, Cathaluña y Valencia, y los Condados venian accessoriamente con Cathaluña, como unidos a ella». La justificació rau en el fet que els comtats són considerats catalans des del moment que van ser units amb el Principat, «[...] que esos son los efectos de la union, quando se hace accessivamente a otra cosa, tomando sus leyes, etc. que haze perder el nombre a la cosa unida, y aquella se haze predio de la que esta unida» (punt 16).

Els punts finals d'aquest títol es destinen a criticar, també amb ironia, la famosa dita «català, menja rates sense pa», expressió popular dels comtats que es referia a la voracitat fiscal dels catalans, que fins i tot es menjaven les rates que els de Perpinyà van haver de menjar durant diversos setges.

El títol II comprèn els punts que van del 20 al 23 i es titula «Argumentos que pruevan que los Condados de Rossellon y Cerdaña han sido Provincia por si e independientes de Cathaluña, y que han tenido propria Deputacion». Els comtats argumentaven que en temps de la seva incorporació al regne de Mallorca hi havia tribunal inquisitorial a Perpinyà i, a més, els comtats tenien moneda pròpia i seca, així com càrrecs institucionals independents del lloctinent general del Principat. La Generalitat creu que l'argument és inútil, ja que no s'està debatent la situació

de temps passats, sinó l'actual: «todo lo que es unido a otra cosa, ha tenido antes otro estado, el qual despues dexa por la union» (punt 21).

El títol III abraça els punts que van del 24 al 52 i s'anomena «Argumentos contrarios», que és el títol que utilitza el memorial dels comtats per a exposar «los [argumentos] que le ha parecido podia tener el Principado para impedir la separacion y division de que se trata». Els juristes de la Generalitat consideren que aquest apartat és francament inútil, ja que el memorial de la vila de Perpinyà intenta posar en boca del Principat un seguit d'argumentacions que, tot i ésser interessants, no aclareixen el fons de la discussió: «disputar de cosas claras no es permitido», diu la Generalitat, en el sentit que les qüestions clares són indiscutibles. En definitiva, «en materia tan clara bastan, y sobran, dos argumentos que son muy concluyentes» (punt 28).

El primer argument descansa en la constitució de les Corts del 1510, en què el rei Ferran II menciona expressament la unió dels comtats amb Catalunya: «[...] E no obstant encara la unió dels nostres Comtats de Rossello y Cerdaña, ab lo nostre Principat de Cathalunya».⁵² El segon argument és doctrinal i es basa en Tomàs Mieres, que sosté que els tortosins són catalans, com els rossellonesos: «Dertusenses sunt Cathalani, sicut Rossilionenses, propter unionem».⁵³ Mieres és, segons el parer de la Generalitat, un jurista molt valorat, «[...] por ser famoso y hablar de cosas de su tierra, en que por sus escritos ha mostrado estar muy versado, y platico, se [le] ha de dar entre fe, y credito, como lo dicen muchos Doctores» (punt 33). El tercer argument (que s'afegeix als dos primers inicialment esmentats) és de tipus historiogràfic: en referir-se a Zurita, se'l qualifica com «un historiador grave, y de los que mas credito tienen [...] y a un historiador grave no se le puede quitar la fe de vida» (punt 35). En els seus *Anales*, Zurita es refereix a la unió dels comtats amb Catalunya tot dient: «[...] mas a estos les es muy dulce, que aquellos Estados se uniessen con Cathaluña, y que se juzgasse por sus constituciones, y usages».⁵⁴

La unió dels comtats amb el Principat no es va fer amb igualtat, «que de tal manera se unen que no pierden sus nombres, ni sus leyes y privilegios, antes lo retie-

52. 3 CYADC, I, 3, 2, 18 (Ferran II a la Cort de Montsó, 1510), cap. 8 *in fine*.

53. Tomàs MIERES, *Apparatus super Constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae, per Thomas Mieres, in Decretis Licenciatum et Iurisperitum Gerundensem editi. Pars Secunda*, Barcinonae, Typis et Aere Sebastiani à Comellas, 1621, col. 8, núm. 1-3 (f. 145-146). Les referències de les citacions de Tomàs Mieres esmentades en el memorial no coincideixen amb l'edició que utilitzo de dita obra.

54. J. ZURITA, *Los cinco libros postreros de la primera parte de los Anales de la Corona de Aragon. Compuestos por Geronimo Çurita, chronista de dicho Reyno. Tomo segundo*, Saragossa, Imp. de Juan Lanaja y Quartanet, 1610, llib. 7, cap. 78: «Que el Rey confirmo la unión que se havia hecho de los Reynos y Condados de la Corona de Aragon».

nen todo, y se gobiernan como de antes». Al contrari, la unió es va fer *no aequè principalì*, sinó *subièctive*, ja que els comtats sempre s'han regit per les lleis del Principat, de la mateixa manera que la unió de la ciutat de Tortosa amb el Principat es va fer com s'havia fet la unió dels comtats amb Catalunya, segons afirmava Mieres (punts 37-38).⁵⁵

La Generalitat insisteix que la unió dels comtats amb el Principat està considerada per les constitucions i els privilegis de Catalunya que el monarca ha jurat conservar i mantenir, per la qual cosa la pretensió de separació impulsada pels comtats topa directament amb les Constitucions de Catalunya (punts 39-44). Aquesta ruptura i contrafacció de les Constitucions quedaria palesa també si es contravinguessin les que limiten la creació de nous oficials, i també la que estableix les funcions i l'àmbit jurisdiccional del lloctinent, la Reial Audiència i el Consell Reial, sense oblidar les que configuren la Diputació del General. Totes aquestes modificacions, es recorda insistentment, han de ser aprovades en Corts: «[...] los señores Reyes de Aragon no han querido, ni quieren, que cosas hechas y establecidas en Cortes, se muden, alteren, o deshagan sin ellas» (punt 47). S'insisteix particularment en les competències i la jurisdicció de la Generalitat, en especial recordant els capítols del redreç (punt 50-52). De tot plegat es conclou que «[...] la maquina de gobierno de la Deputacion comprehende igualmente a los Condados y al Principado de Cathaluña, y todo por constituciones, y capitulos de corte, y no por concesiones particulares, y por constituciones y capitulos de corte esta todo tan unido, y ajustado, que sin rompimiento dellas, y dellos, no se puede desunir, porque desuniendolo, se quitaria a la Deputacion de Cataluña lo que por tantas constituciones, y capitulos de corte le esta concedido».

El títol IV abasta els punts que van del 53 al 73 i es titula «Fundamentos con los quales los Condados pretenden la dicha desunion».

La Generalitat intenta desacreditar jurídicament els diversos arguments dels comtats, alguns amb certa càrrega política evident. Per exemple, els comtats manifesten (punt 74 del seu memorial) que «ninguno puede ser apremiado de estar, o vivir en comunion o companyia de otro, y qualquier de las partes puede pedir la desunion, aunque la union y pacto de no dividirse fuesen con juramento, y fuesen de largo e immemorial tiempo la comunion y union» (punt 54). La rèplica argumental de la Generalitat és simple: no es pot aplicar en aquest cas la figura jurídica de la comunió o unió entre socis, ja que la unió existent deriva de l'agregació dels comtats al Principat, d'una unió «subièctive et accesorie» dels comtats amb Catalunya (punt 56).

55. Tomàs MIERES, *Apparatus super Constitutionibus*, núm. 19-20 (f. 146).

Per altra banda, el monarca no pot fer ús de les seves regalies si es modifiquen o es vulneren les Constitucions: la doctrina esmentada (Callís, Càncer, Oliba, Mieres, però també Bovadilla i Ramírez, etc.) no deixa marge per als dubtes (punts 58-62 i 70-72).

Els comtats argumenten que la misèria en què viuen té com a causa la dependència respecte de Barcelona i de la Generalitat, «que si deshiziesse la union todo el dinero se quedaria en la tierra, que la enriqueceria muchissimo» (punt 65). La Generalitat replica que la misèria no és tal, excepte a la vila de Perpinyà, a causa de l'abandonament del comerç i la fabricació de teixits. I, pel que fa al tema fiscal, la Generalitat recapta menys de dotze mil lliures i ha de fer front a censals per un import de quatre mil quatre-cents lliures, per la qual cosa els comtats independents no tindrien diner suficient per a pagar els salaris dels nous oficials que es crearien ni per a mantenir les despeses de defensa i les fortificacions necessàries.

El títol V conté els punts que van del 73 al 76 i es titula «Respuestas a las razones contrarias».

La Generalitat se centra en dos arguments en contra de les pretensions dels comtats. Primerament, sobre la discutida unió dels comtats amb el Principat, la Generalitat diu que «[...] es de maravillar que la villa de Perpiñan, tan diligente en rebolver el volumen de las constituciones, no aya topado con la que de dicha union haze mencion, siendo mayormente como es una constitucion que siempre anda entre manos de los Perpiñaneses, porque trata solamente de sus cosas y estilos» (punt 75).⁵⁶ En segon lloc, la Generalitat critica la posició dels comtats, que defensen que la unió va ser el resultat de l'acord entre les dues parts i que es manté en vigor mentre duri la voluntat d'ambdues parts de continuar unides. La rèplica ja és coneguda: no és un tema de voluntat contractual entre les parts, sinó de vigència o ruptura i contrafacció de les constitucions; no s'ha d'oblidar que «[...] la constitucion y la ley obligan siempre, y no permiten que se haga lo contrario» (punt 76).⁵⁷

El títol VI i final abasta els punts que van del 77 al 89 i es titula «Respuestas a algunas quejas, que de la Deputacion de Cathaluña da la villa de Perpiñan, en nombre suyo y de los Condados».

En aquest apartat, la Generalitat replica les queixes i els greuges, i no només els jurídics, sinó també els polítics i els econòmics. Així, des de Perpinyà es criticava que la Generalitat no aportés més recursos econòmics als comtats, a la qual cosa es responia mostrant les limitacions legals que condicionaven l'actuació de la Generalitat en aquest àmbit, especialment les que es fixaven en el *Libre dels quatre*

56. Fa referència a 3 CYADC, I, 3, 2, 18 (Ferran II a la Cort de Montsó, 1510), cap. 8.

57. Fa referència a 3 CYADC, I, 1, 17, *De observar constitutions*.

senyals i en els acords de les Corts, uns acords que els síndics de les viles dels comtats de Rosselló i Cerdanya mai no van qüestionar (punts 77-81).

També es queixava Perpinyà que l'any 1597, durant l'escomesa de les tropes franceses comandades per Alfonso Corso, no hagués arribat a temps l'ajut militar per a la defensa de la vila. Tanmateix, la Generalitat recorda els esforços econòmics sovintejats que s'han realitzat per a reclutar tropes en defensa dels comtats (punts 82-84), ja que sense el Principat els comtats no tindrien cap possibilitat «de hazer estar a raya al Frances». La Generalitat també contesta a les queixes sobre un suposat excés en el cobrament dels drets del General, o sobre la falta de protecció davant del bandolerisme (punts 85-87), tot dient que els síndics mai no havien presentat queixes sobre aquests temes davant les Corts.

Els dos darrers punts (88 i 89) resumeixen tot el conflicte, que és més polític que no pas econòmic. La vila de Perpinyà no reclama diners, com si fos un favor, sinó que simplement demana que no «[...] les xupen su sangre [...] y les dexen gozar, y gastar en servicio de V. Magestad [...] los derechos de la Generalidad que se cobran en dichos Condados, y se gastan fuera de ellos, siendo suyos propios».⁵⁸ Aquesta darrera afirmació irrita els assessors de la Generalitat, que responen amb acritud: «que quiere dezir que le xupan su sangre, tomandoles los derechos que son suyos y de los Condados? Porque, donde esta esso que los derechos que se cobran en los Condados sean suyos?». La Generalitat reitera novament que els síndics de les viles dels comtats assistents a Corts mai no han impugnat ni qüestionat els capítols de cort que regulen aquestes temes i, per tant, el consentiment prestat en Corts obliga tothom, com sostenia «un doctor valenciano antiguo, que trata esta materia».⁵⁹

La Generalitat finalitza la seva argumentació tot dient que «esta bastante-mente respondido y satisfecho a los fundamentos de la pretencion de la villa de Perpiñan, y de los Condados, y queda bien fundada la del Principado».

CONCLUSIÓ

Els arguments jurídics que s'exposen en els memorials presentats per la Generalitat tenen una continuïtat permanent a l'hora de defensar la unió dels

58. Aquesta frase sobre xuclar la sang dels comtats havia estat exposada pel síndic de Perpinyà. Vegeu BC, Fullets Bonsoms, núm. 5130, *Señor. El doctor Luys Baldo*, punt 95, *initio*, f. 23.

59. A Petri BELLUGAE, *Speculum principum ac iustitiae*, París, 1530, s'hi citen la rúbrica 14, *Veniamus*, núm. 35 i 39, i la rúbrica 41, *Leges regni*, núm. 15. Però la referència més clara es troba a la rúbrica 7, *De habilitatione curiam per principem facienda, et habilitatione per curiam quoque facienda*.

comtats amb el Principat. Segurament la qualitat dels arguments és més o menys similar a la dels arguments dels memorials dels síndics de Perpinyà. Tanmateix, el que veritablement s'estava discutint, i això és el que preocupava la Generalitat, era si el monarca podia a Catalunya adoptar decisions de forma unilateral que afectessin i violentessin acords aprovats pel monarca i els estaments en Corts, en referència clara a la vigència de les constitucions, els capítols de cort i els privilegis que constituïen la base de l'entrellat jurídic i institucional de Catalunya.

Després dels enfrontaments polítics i jurídics de les primeres dècades del segle XVII, la relació entre Catalunya i els comtats fou més pacífica. Tanmateix, la Guerra dels Segadors, emmarcada en la Guerra dels Trenta Anys, va provocar una separació, ara sí, definitiva, dels comtats de Rosselló i Cerdanya respecte del Principat i el conjunt de la monarquia hispànica. El Tractat dels Pirineus en fou la conseqüència més notòria.⁶⁰ No deixa de ser curiós que Josep Fontanella, fill de Joan Pere Fontanella, un dels assessors de la Generalitat que va redactar els diversos memorials contra la desunió i separació dels comtats, acabés presidint el Consell Sobirà del Rosselló.⁶¹

60. Vegeu, entre d'altres, Àlicia MARCET I JUNCOSA, «L'establiment de la frontera entre França i Espanya», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 18, fasc. 2 (1998), p. 7-12; Àlicia MARCET I JUNCOSA, *Le Rattachement du Roussillon à la France*, Perpinyà, Llibres del Trabucaire, 1995; Eva SERRA I PUIG i Blanca SERRA I PUIG, *Tractat dels Pirineus: Visió catalana de la història*, s. ll., 2009; Òscar JANÉ (ed.), *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: Un model en construcció?*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i Museu d'Història de Catalunya, 2010; Josep SANABRE, *La resistència del Rosselló a incorporar-se a França*, Perpinyà, Llibres del Trabucaire, 1985; Xavier TORRES SANS, «Catalans de França o francesos de Catalunya? La identitat abans i després del Tractat dels Pirineus (1659)», a *Actes del Congrès: Fronteres. Una visió des de l'Empordà*, Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 2011, p. 75-96; Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «La primacia de la política sobre el dret: el Tractat de Pau dels Pirineus i la seva aplicació a Catalunya», a Jacint JORDANA et al. (coord.), *Democràcia, política i societat: Homenatge a Rosa Virós*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2012, p. 367-378.

61. Àlicia MARCET JUNCOSA, «El Consell Sobirà del Rosselló al segle XVII», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 13, fasc. 1 (1993), p. 151-158.